

Інтелектуальний капітал як основа інноваційного розвитку підприємства

Дашевська А.А.

студентка економічного факультету
Хмельницького національного університету

Лук'янова В.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

У статті розглянуто поняття інтелектуального капіталу, людського капіталу, організаційного капіталу, інтерфейсного капіталу та економіки знань. Наведено методи вимірювання та загальну структуру інтелектуального капіталу, а також основні сфери економіки знань. Представлено складники інноваційної спроможності в економіці знань. Досліджено сукупність інтелектуальних ресурсів та здатностей до їх реалізації, що змушують підприємство розвиватися на основі інформації і знань.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, організаційний капітал, інтерфейсний капітал, економіка знань.

Дашевская А.А., Лукьянова В.В. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены понятия интеллектуального капитала, человеческого капитала, организационного капитала, интерфейсного капитала и экономики знаний. Приведены методы измерения и общая структура интеллектуального капитала, а также основные сферы экономики знаний. Представлены составляющие инновационной способности в экономике знаний. Исследована совокупность интеллектуальных ресурсов и способностей к их реализации, которая заставляет предприятие развиваться на основе информации и знаний.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, человеческий капитал, организационный капитал, интерфейсный капитал, экономика знаний.

Dashevskaya A.A., Lukyanova V.V. INTELLECTUAL CAPITAL AS BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The concepts of "intellectual capital", "human capital", "organizational capital", "interface capital" and "knowledge economy" is considered in this article; The methods of measurement and the general structure of intellectual capital, as well as the main spheres of knowledge economy are given; the components of innovation capacity in the knowledge economy are presented. A collection of intellectual resources and abilities for their realization, which compel the enterprise to develop on the basis of information and knowledge, is explored.

Keywords: intellectual capital, human capital, organizational capital, interface capital, knowledge economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному суспільстві економічне зростання, розподіл сукупного капіталу, використання інтелектуального потенціалу, технологічних переваг підприємства у конкурентному середовищі прямо пропорційні людському капіталу, що є складником інтелектуального капіталу. У результаті таких тенденцій окреслюється перехід від парадигми управління людськими ресурсами до управління розвитком людського капіталу. Це визначає необхідність відображення інформації про людський капітал в основі інноваційного розвитку підприємства, що є однією з невиріше-

них проблем у даному напрямі дослідження [1, с. 94].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інтелектуального капіталу здійснювали як іноземні, так і вітчизняні вчені-економісти: В.Л. Іноземцев, Е. Брукінг, Б.Б. Леонтьєв, Л.Г. Мельник, Д. Даффі, А.Г. Жарінова, Т. Стюарт. Історію оцінювання людського капіталу досліджував Я.В. Соколов. Особливого значення набуває визначення ролі інтелектуального капіталу в основі інноваційного розвитку підприємства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення таких

явищ, як інтелектуальний та людський капітал; дослідження сукупності інтелектуальних ресурсів та здатностей до їх реалізації; визначення ролі інтелектуального капіталу в основі інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою інноваційного розвитку будь-якого підприємства є інтелектуальний капітал, що, на думку Л.Г. Мельника, являє собою інтелектуальні здатності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці [2]. В.Л. Іноземцев вважає, що це інформація й знання, які відіграють роль «колективного мозку», що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі та імідж підприємства [3]. На думку Б.Б. Леонтьєва, це вартість сукупності наявних у нього інтелектуальних активів, зокрема інтелектуальної власності, його природних і придбаних інтелектуальних здатностей і навичок, а також накопиченої ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами [4].

Структуру інтелектуального капіталу становлять такі складники, як людський, організаційний та інтерфейсний капітали [5]. Людський капітал включає у себе знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, культуру праці та ін. Визначення його як економічної категорії відбувається в єдності якісних характеристик робочої сили й економічного результату вкладень у неї, які характеризують сукупність сформованих і розвинених внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, сприяють зростанню продуктивності праці і доходів свого власника та національного доходу. Основним завданням розвитку людського капіталу організації є виявлення творчих працівників, які формують «стратегічний інтелектуальний ресурс» підприємства й які потребують інвестицій – вкладення коштів. Дослідження людського капіталу в системі обліку та оподаткування представлено у праці [1, с. 94–98].

Організаційний капітал – це частина інтелектуального капіталу, що являє собою сукупність організаційних знань, здібностей та можливостей, отриманих унаслідок використання організаційного потенціалу. Структурними елементами організаційного капіталу є патенти, ліцензії, ноу-хау, програми,

товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна культура й т. п. Цей капітал відображає ефективність діяльності підприємства, зокрема ефективність використання організаційних ресурсів та можливостей, оскільки зростає організаційний капітал завдяки ефективному перетворенню працівниками інформації та ресурсів, появи нових знань і можливостей, а також удосконаленню й розвитку людського капіталу.

Інтерфейсний капітал, або, як його ще називають, споживчий, клієнтський, являє собою необхідність створення налагодженої системи взаємозв'язків і взаємодій підприємства з економічними контрагентами, взаємовигідних відносин, які побудовані на довірі, що є ключовим чинником успіху для сучасної організації. Клієнтський капітал збільшується за рахунок приросту кількості постійних клієнтів, зміцнення торгової марки, бренду організації. Головною метою формування споживчого капіталу є створення такої структури, яка дає змогу споживачу продуктивно спілкуватися з персоналом компанії.

Дуже складним завданням в управлінні інтелектуальним капіталом є проведення оцінки його ефективності, адже інтелектуальний капітал компанії пов'язаний із видом діяльності, конкурентним середовищем, історією та культурою певної організації, тому це є індивідуальною категорією і для кожної організації мають бути створені власна модель і техніка оцінки капіталу.

На практиці багато компаній роблять спроби визначити вартість їхнього інтелектуального капіталу. Цього вимагають як інвестори, так і партнери. Здебільшого прийняті ними рішення мають скоріше інтуїтивний, аніж економічно обґрунтований характер. Недостатність релевантної оцінки призводить до різного рівня спекуляцій на ринку інтелектуального капіталу. Це стосується особливо компаній, які займаються дослідницькою діяльністю [6].

Існує велика кількість способів вимірювання інтелектуального капіталу організації, але всіх їх можна згрупувати в чотири категорії: 1) прямі методи оцінки; 2) ринкові методи оцінки вартості; 3) методи, засновані на показнику віддачі на активи; 4) методи, засновані на створенні системи збалансованих показників.

Методи прямого вимірювання дають змогу оцінити інтелектуальний капітал за сукупною вартістю його складників. Як тільки ці складники ідентифіковані, вво-

диться інтегральна оцінка інтелектуального капіталу підприємства [7].

Методи ринкової капіталізації передбачають визначення різниці між ринковою вартістю компанії та її сукупним капіталом за бухгалтерською звітністю. Отримана різниця становить величину інтелектуального капіталу організації.

Методи віддачі на активи ґрунтуються на обчисленні відношення середнього доходу компанії до процесу вирахування податків до матеріальних активів компанії, яке порівнюється з аналогічним показником для галузі у цілому. Середній додатковий дохід обчислюється за допомогою добутку отриманої різниці між ринковою та балансовою вартістю активів та величини матеріальних активів компанії. Далі шляхом прямої капіталізації чи дисконтування очікуваного грошового потоку можна розрахувати вартість компанії [8].

Але найбільш ефективним методом оцінки інтелектуального капіталу підприємства є система збалансованих показників, у якій ураховується взаємна відповідність, з одного боку, змісту заходів, що плануються, а з іншого – змісту і рівню цільових показників (продажів, фінансів, внутрішніх бізнес-процесів, персоналу тощо).

Найбільш цілісно оцінити вартість інтелектуального капіталу можна за допомогою порівняльних методів. Але саме такі методи вимагають від власника підприємства пошуку та порівняння з певним аналогом, що призведе до великих затрат у сфері аналітики на ринку інтелектуального капіталу. Одним із найважливіших недоліків цих методів є те, що інтелектуальний продукт майже завжди штучний і цінується саме за свою унікальність, тому використання методів порівняльного підходу неможливе в сучасних умовах [9].

Оскільки використання комплексного методу оцінки вартості інтелектуального капіталу може стати вирішальним під час прийняття рішень, то для подальшого розвитку підприємства застосовують економіку знань, що базується на інтелектуальних ресурсах, наукоємних та інформаційних технологіях, а також створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності.

У такій економіці знання збагачують усі галузі, всі сектори і всіх учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання в різноманітній формі, а й створює їх у вигляді наукової і високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти.

Знання перестають бути відносно самостійним об'єктом економічного управління, який традиційно обмежувався сферою НДДКР. Сьогодні знання проникають у всі сфери і стадії економічного процесу, їх надто складно відокремити від продукту чи послуги [10].

Взаємопов'язаними складниками економіки знань сьогодні вважаються:

1) якісна і безперервна освіта для всього населення країни;

2) економічні стимули та інституційний режим, що заохочують до ефективного використання національних і глобальних знань у всіх секторах економіки;

3) ефективна інноваційна система, що об'єднує в єдиний комплекс економіку (бізнес), наукові та різного роду дослідницькі центри і навчальні заклади;

4) динамічна інформаційна інфраструктура, яка надає інформаційні та комунікаційні послуги суб'єктам ринку, державним установам та всім прошаркам населення;

5) держава як ініціатор та координатор становлення і розвитку економіки знань.

Концепція економіки знань – це щось більше, ніж сама економіка. Вона характеризується принциповими особливостями. Перша зводиться до того, що існує дискретність знання як продукту. Конкретне знання або є, або його немає. Не може бути знання наполовину або на одну третину.

Друга особливість полягає у тому, що знання за своєю природою подібні іншим суспільним (публічним) благам, будучи створеними, доступними всім, без будь-якої дискримінації.

Третя особливість зумовлена тим, що знання є інформаційним продуктом, який після споживання не зникає, як звичайний матеріальний продукт, тому під час дослідження економіки знань економічні теорії й економічні методи важливі лише остільки, оскільки інновації реалізуються поки що переважно за допомогою ринкового механізму, але сам ринок на підставі чинності закону вартості вже не може досить повно і всебічно оцінити знаннімісткі продукти, що засновані на новому предметі праці – людській свідомості.

Економіка знань впливає на функціонування підприємств, забезпечує необхідність розвитку інновацій, без яких неможливими стають підвищення конкурентоспроможності підприємства, його фінансова стійкість та платоспроможність. Відповідно, підприємства будують свою діяльність, забезпечуючи рентабельну діяльність, знизивши витрати виробництва, підвищуючи конкурентоспроможність

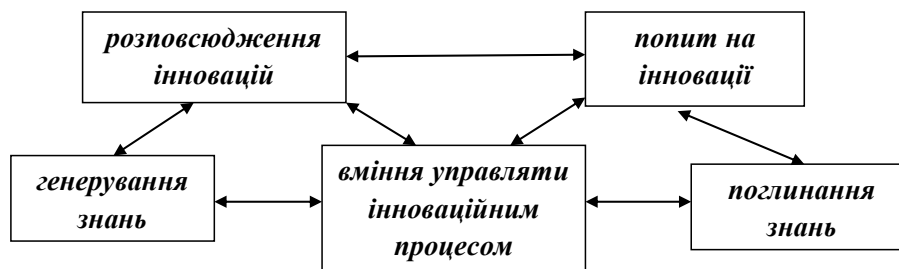

Рис. 1. Елементи інноваційної спроможності в економіці знань

Джерело: розроблено авторами

та інноваційну спроможність. Одним зі шляхів реалізації цього завдання є побудова механізму адаптації бізнес-процесів підприємств до економіки знань, які забезпечуватимуть конкурентну та інноваційну спроможність підприємства. Цей механізм поєднує взаємозалежні елементи, а саме: методи, важелі, інструменти, нормативно-правове та інформаційне забезпечення, принципи, моніторинг, парадигму інноваційного розвитку. До основних методів належать: планування, модель Портера, SWOT-, SPASE-, PEST-аналіз, описові методи, економіко-математичні методи, графічні методи, метод порівняння переваг, структурно-функціональний метод, матричний метод, метод профілів, ресурсний метод. Інструментами є система оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування бізнес-процесів підприємств, оцінка інноваційних переваг, вивчення рівня задоволення клієнтів [11].

Дію такого механізму виявляють через сукупність взаємопов'язаних елементів інноваційної спроможності, що ґрунтуються на основі аналізу та конкретизації процесів перетворення наукових знань на інновації. Такими елементами є: розповсюдження інновацій та попит на них, поглинання та генерування

знань; а найголовніший елемент – це вміння управляти інноваційним процесом (рис. 1).

Висновки з цього дослідження. Отже, основою інноваційного розвитку будь-якого підприємства є інтелектуальний капітал, що складається з людського, організаційного та інтерфейсного. Дуже складним завданням в управлінні інтелектуальним капіталом є проведення оцінки його ефективності. Існують чотири способи вимірювання інтелектуального капіталу організації: прямі методи оцінки; ринкові методи оцінки вартості; методи, засновані на показнику віддачі на активи; методи, засновані на створенні системи збалансованих показників. Але найбільш цілісно оцінити вартість інтелектуального капіталу можна за допомогою порівняльних методів, що вимагають від власника підприємства пошуку та порівняння з певним аналогом. Для подальшого розвитку підприємства застосовують економіку знань, що характеризується принциповими особливостями. Саме економіка знань впливає на функціонування підприємств, забезпечує необхідність розвитку інновацій, без яких неможливими стають підвищення конкурентоспроможності підприємства, його фінансова стійкість та платоспроможність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дашевська А.А., Скоробагата Л.В. Людський капітал у системі обліку та оподаткування. Проблеми розвитку підприємництва в Україні в контексті активізації процесів євроінтеграції. 2017. С. 94–98.
2. Экономика информации и информационные системы предприятия: учеб. пособ. / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.А. Касьяненко. Сумы: Университетская книга, 2004. 400 с.
3. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. М.: Academia; Наука, 1988. 640 с.
4. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. М.: Акционер, 2002. 200 с.
5. Структура інтелектуального капіталу підприємства. URL: https://pidruchniki.com/78162/pravo/struktura_intelektualnogo_kapitalu_pidpriyemstva.
6. Інтелектуальний капітал: сутність та методи оцінки. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288>.

7. Оцінка інтелектуального капіталу підприємства. URL: https://pidruchniki.com/78165/pravo/otsinka_intelektualnogo_kapitalu_pidpriyemstva.
8. Інтелектуальний капітал. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6982/intelektualnij-kapital>.
9. Методи оцінки інтелектуального капіталу туристичного підприємства. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/rotan.htm.
10. Особливості економіки знань. URL: https://studopedia.su/17_4989_osoblivosti-ekonomiki-znan.html.
11. Інноваційна активність підприємства. URL: <https://www.libr.dp.ua/site-libr/?idm=1&idp=11&ida=1081>.

REFERENCES:

1. Dashevskaya A.A. Human Capital in the Accounting and Taxation System / A.A. Dashevskaya, L.V. Skorobagata // Problems of Entrepreneurship Development in Ukraine in the Context of Revitalization of European Integration Processes. – 2017. – pp. 94 – 98.
2. Melnyk L. G. Economics of information and information systems of the enterprise: training. way. / L. G. Melnyk, S. N. Ilyashenko, V. Kasyanenko. – Sumy: IED “University Book”, 2004 – 400 p.
3. Inozemtsev V. L. Beyond the Economic Society. Postindustrial Theories and Post-Economic Trends in the Contemporary World / VL Inozemtsev. – M.: Academia. – Science, 1988. – 640 p.
4. Leontiev B. B. The price of intelligence. Intellectual Capital in Russian Business / B. B. Leontiev. – Moscow: Publishing Center “Shareholder”, 2002. – 200 p.
5. Structure of the intellectual capital of the enterprise. – [Electronic resource]. – Access mode: https://idruchniki.com/78162/pravo/struktura_intelektualnogo_kapitalu_pidpriyemstva
6. Intellectual capital: the essence and methods of evaluation. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288>
7. Assessment of the intellectual capital of the enterprise. – [Electronic resource]. – Access mode: https://idruchniki.com/78165/pravo/otsinka_intelektualnogo_kapitalu_pidpriyemstva
8. Intellectual capital. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6982/intelektualnij-kapital>
9. Methods of estimating the intellectual capital of a tourist enterprise. – [Electronic resource]. – Access mode: http://tourlib.net/statti_ukr/rotan.htm
10. Features of the knowledge economy. – [Electronic resource]. – Access mode: https://studopedia.su/17_4989_osoblivosti-ekonomiki-znan.html
11. Innovative activity of the enterprise. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.libr.dp.ua/site-libr/?idm=1&idp=11&ida=1081>